

9. Sobor antioxijskij // Deyaniya vselenskix soborov [per. s dr. gr. Kazanskoj Duxovnoj Akademii]. – Kazan: Centralnaya tipografiya, 1908. – T.4. – S.124–135.

10. Spisok sobornoj gramoty Kirilla // Akty vselenskix soborov [per. s dr. gr. Kazanskoj Duxovnoj Akademii]. – Kazan: Centralnaya tipografiya, 1908. – T.4. – S.122–123.

11. Pravila svyatogo vselenskogo sobora, Konstantinopolskogo. – Rezhim dostupa: <http://krotov.info/acts/canons/0381cano.html>

12. Razsuzhdenie xalkidonskogo sobora po delu Saviniana i Afanasiya // Deyaniya vselenskix soborov [per. s dr. gr. Kazanskoj Duxovnoj Akademii]. – Kazan: Centralnaya tipografiya, 1908. – T.4. – S.135–137.

13. Sokrat Sxolastik Cerkovnaya istoriya / Sokrat Sxolastik; [per i kom. Krivushina I. V.]. – M.: Rospen, 1996. – 367 s.

14. Teri A. Nestorij i Evtixij / Amadej Tteri [per. s fr. Pospexova D.]. – Kiev: Tipografiya G. T. Korchak–Novickogo, 1880. – 242 s.

15. Hieroclis Synecdemus / Hieroclis; Munchen. Editor: G. Parthey, 1893. – 210 p.

Vodko V. I., master of history (Ukraine, Alexandria),
vladislavvodko@mail.ru

The Letter of Proclus of Constantinople to Domnus II of Antioch as a historical source

In this article was made an attempt to examine the epistolary text of Late Antiquity: the letter of Proclus of Constantinople (434–447) to Domnus II of Antioch as a historical source. In this research were used such historical methods as genetic method and prosopographic analysis. The historical context of the letter was revealed. Also, we analyzed the features of displaying the nature of relations between the center and the eastern part of the empire at that time in this letter. In addition, we explored the nature of personal relationships between heads of major regions of church, the role of socio-political, economic and cultural factors in the disputes between them. The special attention was devoted to the analysis of the case with Athanasius, who was the Bishop of Perra, because a large part of the letter was dedicated to him.

Keywords: Proclus of Constantinople, Domn the II of Antioch, Athanasius of Perra, Kirill of Alexandria, Christianity, Eastern Roman Empire, Ecumenical councils.

Водько В. І., магістр історії (Україна, Олександрія),
vladislavvodko@mail.ru

Лист Прокла Константинопольського до Домна Антиохійського як історичне джерело

Зроблена спроба дослідити епістолярний текст епохи пізньої античності: лист Прокла, патріарха Константинопольського (434–447), до Домна, патріарха Антиохійського, як історичне джерело. У роботі використані історико-генетичний метод, а також метод просопографічного аналізу. Виявлено історичний контекст написання листа, проаналізовано особливості відображення в ньому характеру відносин між центром і східною околицею імперії в досліджуваній період, розглянуто характер особистих відносин між главами найбільших церковних регіонів імперії, роль соціально-політичного, економічного і культурного чинника в суперечках між ними. Особливу увагу приділено аналізу випадку з Афанасієм, єпископом міста Перри, якому присвячена більша частина досліджуваного листа.

Ключові слова: Прокл, патріарх Константинопольський, Домн, патріарх Антиохійський, Афанасій єпископ Перри, Кірил Александрійський, християнство, Східна Римська Імперія, Вселенські собори.

* * *

УДК 271.2(477.7)«17–18»

Кагамлик С. Р.,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), kaagam@i.ua

ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ АРХІЄРЕЇВ РАНЬНОМОДЕРНОГО ЧАСУ

Автор на основі узагальнення актуалізованих джерел та нововиявлених архівних документів робить спробу створити загальну картину доброчинної діяльності українських православних архієреїв ранньомодерного часу. Відзначено, що цьому питанню на сьогоднішній день не присвячено окремої праці, хоча окремі його аспекти присутні в дослідженнях біографічного характеру і єпархіальних описах. Зроблено висновок, що доброчинна діяльність православних ієрархів, які служили на теренах як українських, так і російських єпархій, виявлялася в пожертвах на будівництво та устаткування храмів, піклування матеріальним і правовим становищем окремих обителів, постачанні книгами бібліотек монастирів та навчальних закладів тощо. Пріоритетними

напрямами доброчинності українських преосвящених були грошові надання і підтримка інтересів їх Альма-Матері – Київської Академії (у тому числі її окремих вихованців), та найавторитетнішої української обителі – Києво-Печерської лаври, де пройшла чернечу школу третина українських архієреїв.

Ключові слова: доброчинна діяльність, українські православні архієреї, Київська Академія, Києво-Печерська лавра, ранньомодерний час.

Необхідність поєднання істинної віри з милосердними справами була одним із ключових принципів українських православних ієрархів ранньомодерного часу, закладених в теорію й практику їх діяльності. Зокрема, на цьому наголошував Петро Могила в «Требнику», причому виходив не лише з православної традиції, а й із потреби вивести Православну Церкву з глибокої кризи та занепаду, зокрема й із матеріальної скрути.

Доброчинній діяльності українських православних ієрархів ранньомодерного часу на сьогоднішній день не присвячено окремої праці, хоча окремі її аспекти присутні в дослідженнях біографічного характеру та єпархіальних описах. Зважаючи на те, що досліджуване питання має велике виховне значення для сучасної світської та церковної еліти, автор ставить за мету на основі узагальнення актуалізованих джерел та нововиявлених архівних документів створити загальну картину доброчинної діяльності українських православних архієреїв зазначеної доби. Виявлений нами матеріал дозволив, крім традиційних грошових надань «на помин душі» та «на жебраків», визначити такі цілеспрямовані напрями доброчинності, як будівництво й устаткування храмів, пожертви на окремі обителі, передусім на Києво-Печерську лавру, різнобічна підтримка Київської Академії й інших навчальних закладів.

Будівництво й устаткування храмів

Уже для першого митрополита відновленої Київської митрополії Іова Борецького була характерна благочинна діяльність, за що кияни називали його «вторым Іоанном Милостивым» [18, с. 703]. Відомо, зокрема, що своїм тестаментом він заповів Києво-Межигірському монастиреві двір на Подолі, придбаний ним 1616 р. у міщанина Андрія Черкашенина. Ймовірно, саме в ньому працювали друкарі Спиридон Соболев і Тимофій Александрович [18, с. 703].

Петро Могила своїм коштом відновив храм Спасу на Берестові, для розписів якого запросив європейських художників, а також Трьохсвятительську і Михайлівську церкви Видубицького монастиря. Свої пожертви на відбудову Києво-Софійського собору і Десятинної церкви митрополит описав у власноручних записках [4, с. 181–183].

Єпископ Переяславський і Бориспільський Захарія Корнілович улаштував на власні кошти в Переяславській гарнізонній фортеці церкву св. Архистратига Михаїла і монастир при ній. Водночас єпископ Захарія зберіг за собою настоятельство в Києво-Михайлівському Золотоверхому монастирі й жив переважно у приписному до нього Данилівському скітку під Києвом, де збудував дві церкви – імені преподобного Онуфрія і св. Захарії.

Значне храмове будівництво, докладаючи власні кошти, здійснював і Київський митрополит Рафаїл Заборовський. За свідченням його першого біографа, ігумена Якова Воронковського, преосвящений «Свято-Софійській монастирь киевскія кафедры кругом каменною стеною оградил и против каменных архієрейских палат каменную браму выстроил и украсил, и того монастыря в кафедральной св. Софії церкви іконостас резным и

живописним майстерством з сребропозлащеними, коих на позлащєніє 1733 года дал собственных своих денег 125 чирвоных, царскими вратами состроил. Також на Шулявщине церковь во имя св. равноапостольного князя Владимира своим коштом сооружил» [1, с. 280].

Єпископ Белгородський і Обоянський Іоасаф Горленко влаштував новий іконостас в домашній архієрейській церкві та відлив дзвін для Троїцької соборної дзвіниці, на якому зберігся напис: «... от Рождества Христова 1752 г. вылит сей колокол иждивением Преосвященнейшаго Иоасафа Горленко епископа Белоградского и Обоянского к кафедральной Троицкой церкви...» [17, с. 153–154].

Варто зазначити, що ставши архієреями, українські церковні діячі не забували обителі, де почалася їхня церковна служба. Так, у Миколаївській церкві Києво–Пустинно–Миколаївського монастиря, будівництво якої велося протягом 1690–1694 рр. на кошти гетьмана Івана Мазепи, зберігалися церковні атрибути, на яких було зазначено ім'я жертводавця – Київського митрополита Іоасафа Кроковського, який раніше був настоятелем обителі. Архієпископ Чернігівський і Новгород–Сіверський Іродіон Журавковський, який звільнився на обітницю в Києво–Межигірський монастир, де почалася його духовна служба, перед смертю (± 18 вересня 1735 р.) заповів на обитель половину своїх коштів [11, ст. 540].

Чимало прикладів храмового будівництва на власні кошти подавали й ієрархи–українці на службі в Росії. Відомо, що архієпископ Московський і Калужський Амвросій Зертис–Каменський, який мав адміністративні й господарчі здібності, за власні кошти відновлював Успенський і Благовіщенський і Архангельський собори Кремля, опікувався Московським виховним будинком [2, с. 141–142]. Митрополит Тобольський і всього Сибіру Філофей Лещинський на власні кошти розбудовував Тюменський монастир, про що вказував у своєму духовному заповіті: «Что было, все в строение монастырю Тюменскому положилось» [10, ст. 291]. Єпископ Ростовський і Ярославський Афанасій Вольховський на власні кошти збудував церкву в Ростовському Троїцькому монастирі [7, с. 125].

Пожертви на Києво–Печерську лавру

З усіх українських обителей найбільшу кількість жертв від різних жертводавців традиційно отримувала Києво–Печерська лавра. Об'єктивно цьому сприяло й те, що близько третини всіх ієрархів–українців, які у XVIII ст. очолювали українські і російські єпархії, пройшли лаврську чернечу школу. Саме вони значилися найпершими благодійниками Києво–Печерської лаври, даруючи їй свої кошти, книги, церковну атрибутику. Крім цього, авторитетні постриженці Печерського монастиря надавали йому різні послуги, підтримуючи його особливий статус.

Зокрема, митрополит Рязанський і Муромський Стефан Яворський, підтримуючи тісні зв'язки з Києво–Печерською лаврою, надавав їй пожертви, сприяв успішній діяльності Печерської друкарні. Завдяки протекції Яворського Лавра змогла розширити свої володіння: 1702 р. до неї був приписаний Зміївський Миколаївський, а наступного року – Синянський Покровський монастирі. Впливові вихідці з лаврського чернецтва, члени Синоду Платон Малиновський і Сильвестр Кулябка були протекторами Лаври в обстоюванні її монополії на друкарство та незалежності печерського друку. Так,

Сильвестр Кулябка, який обіймав Санкт–Петербургську архієрейську кафедру й був одним із найвпливовіших членів Синоду, турбувався про свою рідну обитель – Києво–Печерську лавру: надсилав їй кошти, а 1759 р. відправив у подарунок цінну панагію [23]. В лютому 1757 р. він анонімно попереджав адміністрацію Лаври про спроби деяких церковних діячів скористатися вимушеним скороченням Печерської друкарні видань іноземними мовами для заведення власних друкарень [24, арк. 3]. Завдяки клопотанню Платона Малиновського перед імператрицею Єлизаветою лаврському уповноваженому Софронію Тернавіоту вдалося успішно відстояти монополію Лаври на друкарню в Києві у тривалій суперечці з Київським митрополитом Тимофієм Щербацьким. Перед смертю Платон Малиновський заповів Лаврі сто червінців, які були використані на виготовлення срібних шат на ікони [22].

Єпископ Арсеній Берло, вкладаючи всі свої особисті кошти у створений ним Переяславський колегіум, не забував і Києво–Печерську лавру, з керівництвом якої так тісно співпрацював у влаштуванні навчального закладу. 1741 р. він пожертвував Лаврі тисячу червінців на позолоту Лаврської дзвіниці, а також срібло–позолочені паникадила. В свою чергу, Лавра вшанувала пам'ять свого благодійника портретом, який тривалий час находився в монастирській бібліотеці [5, с. 55].

Постійні контакти підтримував із Києво–Печерською лаврою та церковними діячами з печерської братії митрополит Тобольський і всього Сибіру Павло Кюноскевич. Коли в кінці 1760 р. до нього звернувся Печерський архімандрит Лука Білоусович із проханням допомоги у придбанні покривель для Успенського собору, корпусів трапези й друкарні, митрополит разом з єпископом Нижньгородським і Алатирським Феофаном Чарнуцьким виділив велику суму коштів (6 тис. крб.) на купівлю покривельного заліза. У цьому зв'язку Печерський архімандрит Лука Білоусович в листі до керівника Печерської друкарні від 31 грудня 1760 р. свідчив: «означенные преосвященные благонадежны несумненно: могут Лавре святой и от себя укладом услужить» [19, с. 50].

Свідчення численних жертв від жертводавців Печерського монастиря реєструє віднайдений нами опис ризниці Успенського собору за 1751 р. У ньому значаться жертви від Стефана Яворського – срібло–позолочене начиння, ризи і фініфтева панагія; дві митри – від архієпископа Псковського Варлаама Лінницького; плащаниця від Чернігівського єпископа Зосими Прокоповича; ризи і стихарі від Київського митрополита Іоасафа Кроковського, Переяславського єпископа Арсенія Берла і архієпископа Архангелогородського і Холмогорського Германа Копцевича [21, арк. 1–31]. Окремим блоком значився уклад єпископа Смоленського і Дорогобузького Варлаама Косовського: оздоблена перлами митра, дві золоті панагії, два осіяльники, два рипіди, три патериці та ін. [21, арк. 4–4зв].

Інформація про щедрі пожертви на користь Лаври від її іменитих постриженців знайшла своє зображення в духовних заповідях архієреїв. Зокрема, Герман Копцевич, який помер в сані архієпископа в Холмогорах, у складеному перед смертю заповіті зазначав: «двести до обители свято–печерской, идеже я и братія моя воспитаны» [11, ст. 899–900]. Митрополит Смоленський та Дорогобузький

Варлаам Косовський дав такі детальні вказівки щодо розподілу особистого майна: першим у списку пожертв значився Києво–Печерський монастир, якому митрополит заповів шитий золотом оксамитовий саκος, «платков три посошних» і переважну більшість особистої бібліотеки [9]. Єпископ Переяславський і Бориспільський Арсеній Берло в листі до Тимофія Щербацького від 13 лютого 1744 р. вказував: «якіє мои денги шесть сот рублев в обители святой имеются ... кроме тех двух тысячей рублев и чтирох сот данних от мене на колокол, по любве своей отческой тіе шестьсот рублев на трое в помяновеніе души моеї роздать: двести в Обитель Святую на расход, двести в роздел братіи на молитви, а двести убогим в милостину» [25, арк. 29].

Підтримка Київської Академії й інших навчальних закладів

Окрім Київських митрополитів, які задавали провід щодо правної та матеріальної підтримки Київської Академії, нею опікувалася більшість її вихованців, насамперед тих, які досягли архієрейського сану. Так, наслідком зусиль Стефана Яворського в обстоюванні інтересів Київської Академії перед царським урядом стала жалувана грамота, видана 1703 р. обителі на підтвердження прав на земельні володіння, згідно з представленими на них універсалами гетьмана Івана Мазепи [6, с. 586]. Високо оцінюючи сприяння Стефана Яворського, її керівництво висловлювало велику вдячність місцєблюстителю, як «благонадежному, непостыдному споручнику и ходагаю доброхотнїйшему» [6, с. 585].

У питаннях матеріального забезпечення та ремонту обителі керівництво Київської Академії часто зверталося до своїх іменитих вихованців. Так, на прохання Київського митрополита Сильвестра Косова у 1650 р. відгукнулися три ієрархи: нововисвячений єпископ Перемишльський і Самборський Антоній Винницький дав обіцянку жертвувати на потреби навчального закладу по 100 польських злотих щорічно [12, с. 196–199], єпископ Оршанський, Мстиславський і Могильовський Йосиф Кононович–Горбацький – по 500 злотих і єпископ Холмський і Белзький Діонісій Балабан – по 200 злотих [12, с. 200–204]. Пізніше, у 1669 р. Київський митрополит Йосиф Нелюбович–Тукальський також передав на користь Академії містечко Стайки з перевозом [12, с. 232–237].

Є свідчення, що починаючи з листопада 1702 р. вихованці Академії, зокрема й ті, що досягли архієрейського сану, вносили пожертви на придбання для академічного храму – «доброхотных дателей духовнаго и мирскаго чина» – переважну більшість (94) становили українці. З них четверо, які вже досягли архієрейського сану: Стефан Яворський, Дмитрій Туптало, Сильвестр Крайський і Антоній Одинович, а також майбутні ієрархи – ієромонахи Іродіон Жураковський, Рафаїл Краснопольський, Феоділакт Лопатинський, Василь Ванатович. Як свідчили записи в Книзі пожертв за 1759 р., архієреї Арсеній Могилянський, Іларіон Григорович і Тимофій Щербацький надали кошти на будівництво

академічної бурси – 2238, 1000 і 50 крб. відповідно [6, с. 624–627].

Окремі високопоставлені вихованці Академії робили також різні послуги своїй Alma mater, зокрема підбирали для неї викладачів. Зокрема, Московський архієпископ Амвросій Зертис–Каменський знайшов для Академії викладача французької мови, причому взяв на себе витрати на його проїзд до Києва й оплату половини річного жалування [2, с. 476–478]. Опікуючись проблемами вихованців Академії, єпископ Іларіон Григорович 1758 р. прислав безпосередньо на їх потреби 1000 крб. [2, с. 215].

Варто зауважити, що завдяки архієреям–могилянцям постійно поповнювалася книгами академічна бібліотека. Крім київських преосвящених, у значній кількості книги надходили й від інших українських ієрархів. Так, згідно з укладеним 15 жовтня 1768 р. реєстром книг, які надійшли в бібліотеку Академії від різних жертводавців, значилися твори Феофана Прокоповича, Гавриїла Буржинського та Зертис–Каменського [2, с. 386–390]. За довідкою, складеною в 1772–1776 рр., у бібліотеці Академії значилися книги з бібліотеки єпископа Крутицького Іларіона Григоровича – 595 томів, єпископа Севського Кирила Флоринського – 72; єпископа Крутицького Самуїла Миславського – 24 томи [3, с. 125].

Архієреї українських єпархій виділяли значні особисті кошти для підтримки започаткованих або реорганізованих ними єпархіальних навчальних закладів. Так, Арсеній Берло, повідомляючи духовенство єпархії про початок діяльності відкритого ним Переяславського колегіуму, зазначав: «...з Божією помістю при кафедре нашей Переяславской устроили училища. И уже в них собравшіеся ученики славено–латинского обучения обучаются, котрим искусних учителей учредили и содержим в кафедре нашей, особливое же им з дому нашего Архирейского определили мы препитаніе» [5, с. 47–48]. Якщо Арсеній Берло матеріально підтримував головним чином викладацький склад колегіуму, то інший переяславський преосвящениий Іоанн Козлович (1753–1757) виявляв турботу й про незаможних учнів. За його розпорядженнями з монастирських і власних коштів було збудовано бурсу для бідних учнів – два кам'яних флігелі, у яких розміщувалися від 30 до 40 бурсаків. Доповідаючи Синоду про смерть єпископа, Переяславська духовна консисторія повідомляла, що після покійного не залишилося ніякого майна, оскільки він «все свои доходы при жизни употребил на устройство Переяславской семинарии, а пред кончиною своею и все оставшія еще у него деньги и вещи роздал сам» [14, с. 46]. Єпископ Гервасій Лінцевський (1757–1769) відправляв найкращих учнів Переяславського колегіуму на навчання у вищих класах в Київську Академію та Чернігівський колегіум, за потреби підтримуючи їх матеріально [13, с. 77]. За єпископа Іова Базилевича (1771–1776) протягом кожної третини року викладачі колегіуму отримували додаткову платню з архієрейської казни. З архієрейських коштів фінансувалися й витрати на учнів колегіуму [13, с. 63, 78].

Не відставали у благочинній діяльності на користь колегіумів і чернігівські ієрархи. Так, засновник Чернігівського колегіуму Іоанн Максимович забезпечив його матеріальне утримання й збудував 1705 р. нове кам'яне приміщення, а також улаштував монастирське книгосховище, збагативши його особистими книгами

та рукописами. Єпископ Чернігівський і Новгород–Сіверський Іларіон Рогалевський, звітуючи 1738 р. Синоду, вказував, що «имеются построены при доме моем архиерейском в коллегииуме Черниговском два жилых дома, в которых оне [малозабезпечені учні – Авт.] перед сим жительствовавали и ныне жительствоуют» [20, с. 85]. Завдяки зусиллям Іларіона Рогалевського викладачі Чернігівського колегіуму отримували удвічі більше, ніж інші ченці кафедрального Борисоглібського монастиря, до штату якого вони належали [20, с. 87].

Усвідомлюючи велике значення книги в навчальному процесі, архієреї дарували підопічним навчальним закладам свої приватні книгозбірні. Крім Іоанна Максимовича та Єпифанія Тихорського, які передали свої власні бібліотеки на користь Чернігівського та Харківського колегіумів, багато таких прикладів відомо з діяльності архієреїв–українців, які служили на теренах російських єпархій. Так, єпископ Тобольський і всього Сибіру Антоній Нарожницький поклав початок бібліотеці Тобольської семінарії [7, с. 385]. Єпископ Лука Конашевич подарував Казанській семінарії свою бібліотеку, яку збирав упродовж багатьох років [7, с. 271]. Опікувався книгозбірнею семінарії і Веніамін Пуцек–Григорович, який неодноразово поповнював її книгами з власної бібліотеки, а перед смертю подарував половину своєї бібліотеки [7, с. 448; 16, с. 644–645].

Найпоказовішим прикладом книжкових пожертв на користь навчальних закладів може бути діяльність митрополита Рязанського і Муромського Стефана Яворського, який дбав про зведення нових навчальних закладів передусім на своїх рідних українських землях. У заснованому ним Ніжинському Благовіщенському монастирі Стефан Яворський мав намір створити школу на зразок західноєвропейських колегій і з метою забезпечення її необхідною літературою вирішив передати обителі свій найцінніший спадок – колекцію книг. На жаль, омріяна ним школа так і не була створена, а через кілька років після смерті місцезблостителя патріаршого престолу Синод позбавив Ніжинський Благовіщенський монастир книг і коштів, відведених йому заповітом Стефана Яворського. Все ж книги визначного діяча стали цінним надбанням для інших просвітницьких закладів: переважну більшість книг із бібліотеки архієрея отримав у 1731 р. Харківський колегіум [8, с. 38–60].

Існувала також практика підтримувати своїми коштами окремих вихованців навчальних закладів. Ще із часів митрополита Петра Могили склалася традиція направляти за кордон для поповнення знань і підготовки до викладацької роботи найкращих вихованців Академії коштом її ректорів чи покровителів – митрополитів. Так, Сильвестр Косов навчався коштом Петра Могили, Симона Тодорського в останні роки його навчання в Німеччині матеріально підтримував Київський митрополит Рафаїл Заборовський. Не маючи власних сімей, архієреї допомагали своїм родичам здобути освіту в Київській Академії чи європейських навчальних закладах. Так, Варлаам Ясинський і Стефан Яворський допомагали своїм небогам – Інокентію Поповському і Сильвестру Шумлянському; Гавриїл Бужинський опікувався долею небожа Кир'яка Кіндратовича. Загальновідомі факти допомоги Феофана Прокоповича молодому Михайлу Ломоносову, коли того хотіли виключити з Московської слов'яно–греко–латинської академії.

Отже, необхідність благочинних справ була одним із провідних принципів українських православних ієрархів ранньомодерного часу, закладених в теорію й практику їх діяльності згідно з християнською традицією. Вона виявлялася в жертвах архієреїв, які служили на теренах як українських, так і російських єпархій, на будівництво та устаткування храмів, піклування матеріальним і правовим становищем окремих обителів, постачанні книгами бібліотек монастирів та навчальних закладів тощо. Пріоритетними напрямками доброчинності українських преосвящених були грошові надання і підтримка інтересів їх Альма–Матері – Київської Академії (у тому числі її окремих вихованців), та найавторитетнішої української обителі – Києво–Печерської лаври, де пройшла чернеча школа третина українських архієреїв.

Список використаних джерел

1. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Т.1, Ч.2. – К., 1904. – 508 с.
2. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Т. III. – К., 1906.
3. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Т. IV. – К., 1907. – 393 с.
4. Архив Юго–Западной России. – Ч.1. – Т. VII. – К., 1887. – 816 с.
5. Берло А. Арсеній Берло, єпископ Бориспольский и Переяславский / А. Берло. – К., 1904. – 56 с.
6. Голубев С. Т. Гедон Одорский, бывший ректор Киевской Академии в начале XVIII в. / С. Т. Голубев // Труды Киевской духовной академии. – 1900. – №12. – С.567–628.
7. Києво–Могилянська академія в іменах, XVII – XVIII ст. – К., 2001. – 736 с.
8. Маслов С. Библиотека Стефана Яворского / С. Маслов. – К., 1914. – 102 с.
9. Описание документов и дел, хранящихся в архиве св. Синода. – Т. I (1642–1721 гг.). – СПб., 1868. – 1252, DC стб.
10. Описание документов и дел... Синода. – Т.7 (1727 г.). – СПб., 1885. – 380, CLXXIV стб.
11. Описание документов и дел... Синода. – Т. XV (1735 г.). – СПб., 1907. – 1200 стб.
12. Памятники, изданные Временною Комиссиею для разбора древних актов. – К., 1846. – Т.2. – Отдел 1. – 371 с.
13. Пархоменко В. Очерк истории Переяславо–Бориспольской епархии (1733–1785) / В. Пархоменко. – Полтава, 1908. – 134 с.
14. Полиевкт, игумен. Сведения о Полтаво–Переяславской епархии и ее архипастырях / игумен Полиевкт. – Полтава, 1868.
15. Православная энциклопедия. – Т.2. – М., 2001.
16. Православная энциклопедия. – Т.7. – М., 2004.
17. Православная энциклопедия. – Т. XV. – М., 2011.
18. Собрание сочинений М. А. Максимовича. – Том III. – К., 1880.
19. Титов Ф. Святитель Павел, митрополит Тобольский и Сибирский (1705–1770) / Ф. Титов. – 90 с.
20. Травкіна О. Чернігівський колегіум (до 300–річчя заснування) / О. Травкіна // Український історичний журнал. – 2000. – №6. – С.83–93.
21. ЦДІАК України. – Ф.128. – Оп.1 заг. – Спр.107.
22. Там само. – Оп.1 заг. – Спр.149.
23. Там само. – Оп.1 заг. – Спр.176.
24. Там само. – Оп.1 друк. – Спр.42.
25. Там само. – Оп.2 черн. – Спр.15.

References

1. Akty i dokumenty, odnosjashiesja k istorii Kievskoj akademii. – T.1, Ch.2. – K., 1904. – 508 s.
2. Akty i dokumenty, odnosjashiesja k istorii Kievskoj akademii. – T.3. – K., 1906.
3. Akty i dokumenty, odnosjashiesja k istorii Kievskoj akademii. – T.4. – K., 1907. – 393 s.
4. Arhiv Ugo–Zapadnoj Rossii. – Ch.1. – T.7. – K., 1887. – 816 s.
5. Berlo A. Arsenij Berlo, episkop Perejaslavskij i Borispol'skij / A. Berlo. – K., 1904. – 56 s.
6. Golubev S. T. Gedeon Odorskij, byvsij rektor Kievskoj Akademii v nachale XVIII veka / S. T. Golubev // Trudy Kievskoj duhovnoj akademii. – 1900. – №12. – S.567–628.

7. Kyjevo–Moghyljansjka akademija v imenakh. 17–18 st.: Encyklopedyčne vydannja / Upor. Z. I. Khyzhnjak. – K., 2001. – 736 s.
8. Maslov S. Byblioteka Stefana Javorskogho / S. Maslov. – K., 1914. – 102 s.
9. Opisane dokumentov i del, hranjashihjsja v arhive Sv. Sinoda. – T. I (1642–1721). – SPb., 1868. – 1252, DC stb.
10. Opisane dokumentov i del... Sinoda. – T.VII (1727 g.). – SPb., 1885. – 380, CLXXIV stb.
11. Opisane dokumentov i del... Sinoda. – T. XV (1735 g.). – SPb., 1885. – 1200 stb.
12. Pamjatniki, izdannye Vremennuju Komissieju dlja razbora drevnih aktov. – K., 1846. – T.2. – Otdel 1. – 371 s.
13. Parhomenko V. Oчерк istorii Perejaslavsko–Borispol'skoj eparhii (1733–1785) / V. Parhomenko. – Poltava, 1908. – 134 s.
14. Polievt, igum. Svedenija o Poltavsko–Perejaslavskoj eparhii i ego arhiepistyrjah / igum. Polievt. – Poltava, 1868.
15. Pravoslavnaja encyklopedija. – T.2. – M., 2001.
16. Pravoslavnaja encyklopedija. – T.7. – M., 2004.
17. Pravoslavnaja encyklopedija. – T. XV. – M., 2011.
18. Sobranije sochinenij M. A. Maksimovicha. – Tom III. – K., 1880.
19. Titov F. Svjatitel' Pavel, mitropolit Tobol'skij i Sibirskij (1705–1770) / F. Titov. – K., 1913. – 90 s.
20. Travkina O. Chernigivs'kyj kolegium (do 300–richchja zasnuvannja) / O. Travkina // Ukrain's'kyj istorychnyj zhurnal. – 2000. – №6. – S.83–93.
21. CDIАK Ukraїny. – F.128. – Op.1 zag. – Spr.107.
22. Tam samo. – Op.1 zag. – Spr.149.
23. Tam samo. – Op.1 zag. – Spr.176.
24. Tam samo. – Op.1 druk. – Spr.42.
25. Tam samo. – Op.2 chern. – Spr.15.

Kagamlyk S. R., PhD, Senior Researcher, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), kagam@i.ua

Beneficent Activity of the Ukrainian Orthodox Hierarchs of Early Modern time

The author by summarizing of already publishes sources as well as newly found archival document creates a general view of the beneficent activity of the Ukrainian Orthodox Hierarchs of Early Modern time. This question still was not special subject of research, only some aspects of it are represented in biographical studies or in angiographic works devoted to the hierarchs and ascetics. The author comes to conclusion, that the beneficent deeds of the Orthodox hierarchs who served on the territories of both Ukrainian and Russian Eparchies found their manifestations in donations for constructing as well as decoration of churches, tutelage of financial and legal states of some monasteries, provision with books of libraries of some monasteries or schools. The priority directions of the beneficent deeds of the Ukrainian Right Reverend were money donations and support of the interests of their Alma Mater, the Kyiv Academy (including some of its students) as well as of the most influential Ukrainian monastery – the Kyiv–Pechersk Lavra, which was the first place of monk practices for the third part of all Ukrainian bishops.

Keywords: Beneficent activity, Ukrainian Orthodox Hierarchs, Kyiv Academy, Kyiv–Pechersk Lavra, Early Modern time.

Kagamlyk S. R., кандидат исторических наук, старший научный сотрудник, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), kagam@i.ua

Благотворительная деятельность украинских православных архиереев раннемодеpного времени

Автор на основании обобщения актуализированных источников и выявленных архивных документов делает попытку создать общую картину благотворительной деятельности украинских православных архиереев раннемодеpного времени. Отмечено, что на сегодняшний день этому вопросу не посвящено отдельного труда, хотя отдельные его аспекты присутствуют в исследованиях биографического характера и епархиальных описаниях. Сделан вывод, что благотворительная деятельность православных иерархов, служивших на территории как украинских, так и российских епархий, проявлялась в пожертвованиях на строительство и оборудование храмов, попечительство материальным и правовым положением отдельных обителей, снабжении книгами библиотек монастырей и учебных заведений и т.п. Приоритетными направлениями благотворительности украинских преосвященных были денежные пожертвования и поддержка интересов их альма–матери – Киевской Академии (в том числе ее отдельных воспитанников), и самой авторитетной украинской обители – Киево–Печерской лавры, где прошла монашескую школу треть украинских архиереев.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, украинские православные архиереи, Киевская Академия, Киево–Печерская лавра, раннемодеpное время.

* * *

УДК 94(477.7) Карпови

Кочергін І. О.,
кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри історії та політичної теорії, Державний ВНЗ
«Національний гірничий університет»
(Україна, Дніпро), alkigor@ukr.net

Дворянський рід Карпових в історії Катеринославщини

За допомогою методів просопографії простежено історію дворянського роду Карпових. Були розглянуті дискусійні питання стосовно деяких фактів з історії цього роду. Визначено, що представники родини Карпових стали опорою колоніальної адміністрації під час приєднання Вольностей Запорозьких до Російської імперії наприкінці XVIII ст. Дано оцінку їх діяльності в установах земського та дворянського самоврядування в період реформ Олександра II. Охарактеризовано їх економічні заняття, зокрема у вугільній галузі, в період модернізації останньої чверті XIX – початку XX ст. Здійснено аналіз впливу родини Карпових на соціально–економічний та суспільний розвиток Катеринославської губернії від кінця XVIII – початку XX ст.

Ключові слова: дворянська родина, генеалогія, землевласник, Бахмутський повіт, дворянське самоврядування, земське самоврядування.

Дворянство зіграло ключову роль у процесі колонізації Південної України наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Хоча воно складало меншість населення південноукраїнських земель, завдяки своїм економічним можливостям і правовому статусу дворяни були опорою імперії в утвердженні її на завойованих землях, виконуючи звичну роль колоніальної адміністрації.

До числа родин, які отримали землі на Півдні України після ліквідації Вольностей Запорозьких належала дворянська родина Карпових. Діяльність окремих представників цього роду вже ставало об'єктом дослідження в історіографії [11; 27].

Дослідник В. П. Стьопкін навів інформацію про те, що наприкінці 1780–х рр. Максим Олексійович Карпов отримав за військову службу землі у Бахмутському повіті [27, с.41]. У 1787 р. серед землевласників Слов'янського повіту значиться колезький реєстратор Карпов, який володів землями площею 470 дес. біля с. Бессарабівка¹ та 153 дес. біля пустки Максимівка, яка лежала в гирлі р. Водяної при впадінні її до р. Вовча² [2, с.198, 200]. Ймовірно, що цим власником був як раз Максим Карпов. Лише у 1802 р. ці землі увійшли до складу Бахмутського повіту Катеринославської губернії. р.

Сини М. О. Карпова Олексій та Олександр служили у війську. 12.05.1794 р. Катеринославське дворянське депутатське зібрання внесло Олексія Максимовича з родиною до 3 частини Родовідної книги дворян Катеринославської губернії по чину [23, л. 91]. Він успадкував села Бессарабівку та Максимівку. Остання зі зміною власника стала називатися Олексіївкою. Олександр Максимович був власником села Карпівка [22, л. 41 об.].

За повідомленням В. П. Стьопкіна Олексій Карпов був одружений з Любов Микитівною Котляревською (онука Петра Івановича Коваленського). Наявними документами ця інформація не підтверджується. Зі справи, яка зберігається в Російському державному історичному архіві, відомо, що його дружиною була Ганна Олександрівна (1769–?) [22, л. 2].

Протягом першої половини XIX ст. представники роду Карпових були нічим не примітними поміщиками, служили на дрібних чиновницьких посадах або у війську.

¹ Нині у складі с. Галицинівка Мар'їнському району Донецької області.

² Нині у частково складі с. Карпівка Мар'їнському району Донецької області, частково під водами Карлівського водосховища.